

## JACQUES BAINVILLE ȘI ROMÂNIA UN AUTOR „NECUNOSCUȚ” DESPRE UN STAT PROMIȚĂTOR<sup>1</sup>

CRISTI PANTELIMON\*

**Abstract.** *Jacques Bainville is an important French historian, author of many geopolitical writings, but little known in Romania. Close to L'Action française, he is a connoisseur of Romania, about which he writes a series of interesting articles in the magazine mentioned. Bainville is remarkable for its geopolitical analyzes, the correctness of which is detached outlook on reignite of the Second World War.*

**Keywords:** *France, Germany, principle of nationalities, Romania, World War I.*

Istoricul și academicianul francez Jacques Bainville (1879-1936) este aproape necunoscut în România, deși a scris despre România și a făcut-o cu pasiune, ba chiar cu dragoste am spune, fără să vrem să cădem în patetism. În istoriografia noastră, o scurtă referire la el găsim într-un articol al profesorului Gheorghe Buzatu („Despre individ în fața răului absolut (3)” — articol apărut în revista de limbă română *AGERO* din Germania, Stuttgart), dar este o simplă menționare a numelui său, nimic mai mult, în contextul unei discuții despre dictatori europeni de frunte ai secolului XX, Stalin, Hitler, Mussolini. Aceeași referință succintă se găsește, practic, și în volumul *Europa în balanța forțelor 1919-1939*, semnat de Marusia Cîrstea și Gheorghe Buzatu, apărut la Editura Mica Valahie în 2007.

Un alt istoric, Gheorghe Ceașescu, îl pomenește într-un articol din 2006 („Epoca delatorilor”, *România literară* nr. 36), dar la fel de meteoric.

Vom vedea că situația nu era aceeași în perioada interbelică. Înainte de război, în 1939, la trei ani după moartea sa, îi apare în traducere românească, în două volume, celebra sa *Istorie a Franței*, la editura Națională-Ciornei, în tălmăcirea lui Petru Manoliu<sup>2</sup>, iar în timpul războiului, în 1943, îi apare traducerea în

\* CS III dr. la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române; conferențiar universitar la Facultatea de Sociologie-Psihologie a Universității „Spiru Haret”.

<sup>1</sup> Studiul de față a fost prezentat la Conferința anuală a Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 30 ianuarie 2013.

<sup>2</sup> Petru Manoliu a fost un scriitor, publicist și traducător botoșănean. Născut în 1903 și decedat în 1976, el a fost, la rândul lui, o figură interesantă a literelor românești. A lucrat ca redactor la *Bilete de papagal*,

două volume a lucrării *Napoleon*, Editura Școalelor, Craiova. Traducerea este semnată de Laurenția Zeuleanu.

Un autor care, iată, începuse să fie tradus la noi în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial, dar care dispare aproape complet din câmpul de interes al științelor sociale (în primul rând al istoriei și al relațiilor internaționale) după război. Dacă ne gândim la activitatea sa publicistică și la orientarea politică, desigur, în cazul nostru, adică al României, nu este o surpriză. Poate însă părea surprinzător că acest autor, care a fost extrem de fecund și al cărui stil elegant face și azi deliciul celui care îl citește, a avut o soartă asemănătoare și în patria sa. Nici Franța nu l-a cultivat pe Bainville, motivele fiind desigur complicate. Astăzi, există tentative de readucere a sa în conștiința publicului francez. Ele merită menționate. Christophe Dickès este un istoric care s-a specializat în opera lui Bainville. El a publicat recent o serie de texte ale acestuia sub titlul *Jacques Bainville. La monarchie des lettres. Histoire, Politique & Littérature*, Robert Laffont, 2011. La întrebarea de ce Bainville a fost trecut într-un adevărat con de umbră, acesta considera că autorul francez a suferit datorită apartenenței sale la gruparea maurrasiană de la *L'Action française*, unde de altfel a avut un rol esențial. Așa-zisul „sindrom Vichy” ar putea fi deci de vină pentru tăcerea suspectă ce-l înconjoară de multă vreme pe istoricul francez? Numai că, așa cum subliniază Dickès într-o convorbire cu Damien Le Guay, Bainville nu s-a „remarcat” prin nicio exagerare ideologică: el n-a fost nici rasist, nici antisemit, nici chiar polemist exagerat. El nu a atacat pe nimeni și n-a participat la nicio acțiune violentă. Monarhist, Bainville a descris, cu totul obiectiv, ce-a de-a treia Republică. Bainville era un intelectual și un istoric, de un echilibru aproape perfect. Între cele două războaie mondiale el a fost cel care a prevăzut alunecarea Germaniei pe panta naționalismului cunoscut, reunificarea cu Austria și, în cele din urmă, cel de-al doilea război mondial. A fost, desigur, un adversar al naționalismului german și, din această „calitate”, a fost citit de Hitler. Un astfel de autor merită oare un loc atât de neînsemnat în istoria intelectuală postbelică? Din punctul de vedere al Franței, desigur că nu (iată că fenomenul debilizării memoriei colective și „uitării” personalităților exemplare ale trecutului nu este caracteristic numai culturii române, ci și unei culturi mult mai „avansate”, cum este cultura franceză). Dar dacă Jacques Bainville merită a fi recuperat în Franța, oare de ce ar merita să amintim despre el astăzi în România? Are vasta sa operă o valoare actuală din perspectiva noastră? În rândurile ce urmează vom încerca să arătăm că răspunsul la această întrebare este afirmativ.

Jacques Bainville a fost un autor extrem de prolific<sup>3</sup>. Opera sa este vastă: zeci de volume (în jur de cincizeci!), antume și postume, cele mai multe cu caracter

*Curentul* (între 1930-1933), *Lumea românească* (1938-1939), *Timpul* (1940-1944) etc. În 1939 îi apare romanul *Moartea nimănui*, despre care G. Călinescu va spune că are ceva din atmosfera proletară a scrierilor lui G. M. Zamfirescu. După război se ocupă numai de traduceri: Corneille, Jacques Bainville, Thomas Mann, von Chamisso. A întreținut o vastă corespondență cu Emil Cioran. Se poate spune că este unul dintre cei care, cu modestie, au trudit la ridicarea generației interbelice, fenomen atât de glorios al culturii noastre naționale, încă insuficient explorat. A fost arestat și i s-a interzis să mai scrie în presă, în 1945, datorită „articolelor cu caracter antidemocratic”. Este, așadar, un alt sacrificat, puțin cunoscut, al perioadei proletcultiste.

<sup>3</sup> Opera sa cuprinde, printre altele: *Les conséquences politiques de la paix* (1920) — scrisă în oglindă cu celebra *The Economic Consequences of the Peace* (1919) a lui Keynes; *Les Dictateurs* (1935); *Histoire de*

istoric, dar și lucrări de geopolitică sau teorie politică<sup>4</sup>, jurnale, lucrări despre critica literară<sup>5</sup>. Este ales membru al Academiei Franceze în 1935, ca succesor al lui Raymond Poincaré. Apropiat de Charles Maurras, pe care-l întâlnește în 1900, el este unul dintre cei mai importanți autori ai *L'Action française*, așa cum am mai amintit. Monarhist convins și naționalist moderat sau „defensiv“, cum va spune el, Bainville este o figură de primă mărime a interbelicului francez și european.

Ne propunem să schițăm aici contribuția lui Bainville la tabloul geopolitic frământat de după primul război mondial. În acest context internațional, România părea a juca un rol important, în sensul în care era un stat avantajat de Tratatul de Pace de la Versailles. Românii păreau binecuvântați de soartă...

Una dintre lucrările de geopolitică ce se vor dovedi profetice este *Les Conséquences politiques de la paix*, publicată în 1920. În această lucrare, înrudită oarecum cu mai bine cunoscuta *The Economic Consequences of the Peace* a lui Keynes, Bainville dă măsura calităților sale de analist al relațiilor internaționale. În rândurile de față nu ne vom ocupa decât de două lucrări ale academicianului francez (desigur, pe scurt), una fiind *Consecințele politice ale păcii*, iar cealaltă *Rusia și bariera Estului*.

*Consecințele politice ale păcii* este o carte critică la adresa Tratatului de Pace de la Versailles. Critica aceasta era, de altfel, destul de răspândită în mediile franceze ale vremii. Contrar părerilor și ideilor lui Keynes, pentru care importante erau consecințele economice ale păcii<sup>6</sup>, pentru Bainville contau atunci mai mult rezultatele *politice* ale acesteia. El nu neagă importanța economiei și a echilibrului economic al Europei, dar este de părere că economia nu trebuie să joace un rol mai important decât politica în analiza situației europene. Încă de la primele pagini ale cărții, Bainville avansează ca posibilă o nouă izbucnire a conflictului, adică a unui nou război mondial, „în aceleași condiții“. Experiența lui 1870 și 1914 era prea dură pentru ca un istoric să nu se teamă de o repetare a acestor evenimente.

Chestiunile concrete legate de trasarea granițelor sunt considerate în cartea de care vorbim extrem de discutabile. Astfel, deși declaraseră că state ca Austro-Ungaria (formată din naționalități diferite) nu trebuiau să existe, aliații au constituit imediat un astfel de stat ciudat, Ceho-Slovacia. Tratatul de bază, cel de la Versailles, este un „monstru“, spune autorul francez. Germania pierde aproximativ 100 000 km pătrați, dar în interiorul acestei suprafețe diminuate sunt concentrați șaiszeci de milioane de germani. Unitatea germană este astfel întărită, afirmă Bainville, iar procesul de centralizare și victoriile obținute de Prusia de-a lungul vremii au fost cu această ocazie continuate... Tentativele centrifuge ale populați-

*deux peuples continuée jusqu'à Hitler* (1945) — prima ediție apare în 1915; *Napoléon*, (1931) etc. Așadar, un istoric dublat de un geopolitician, un autor extrem de prolific, dar și profund.

<sup>4</sup> Cum ar fi *Réflexions sur la politique*, Plon, 1941.

<sup>5</sup> Un exemplu: *Le Critique mort jeune*, Éditions du Monde moderne, 1927.

<sup>6</sup> Keynes era convins că germanii au înțeles că războiul nu este o „afacere profitabilă“. În plus, era de părere că nemții nu sunt belicoși din fire... Aceste erori de apreciere și, mai ales, judecata strict economică asupra războiului i se par, pe bună dreptate, impardonabile lui Bainville.

ilor germane au fost prin același tratat descurajate, lucru care nu este în regulă: „tratatul ia totul Germaniei, mai puțin principalul element, care este puterea politică, generatoare a tuturor celorlalte“, spune istoricul francez.

Garanția tratatului era dezarmarea Germaniei. Cei care au gândit o atare garanție au crezut că Germania a declanșat războiul datorită capacităților militare excelente pe care le avea. O Germanie fără armată va deveni, prin urmare, o Germanie pașnică. O astfel de eroare de gândire făcuse și Napoleon în legătură cu Prusia, iar acum era repetată de Clemenceau, Lloyd George și Wilson. Dar era o eroare „normală“ (firească logic), atâta vreme cât și aceștia din urmă și cel dintâi se hrăneau cu ideile generale ale secolului al XVIII-lea. De fapt, ne spune Bainville, militarismul este chiar natura profundă a Prusiei, care acum se confundă cu Germania. Și nu trebuie uitat că, înainte de a deveni un pericol pentru Europa, militarismul prusac a fost un pericol pentru Germania. În plus, chiar dacă a fost amputată teritorial, Germania a fost afectată mai ales în zona orientală, în favoarea Poloniei, stat slab, care nu va putea rezista tentațiilor germane de revenire în zona Koenigsbergului. Statele noi, apărute în urma tratatului de la Versailles, sunt extrem de vulnerabile în fața acestei Germanii dornică de revanșă. Nefiind prevăzător în ce privește astfel chestiuni care se vor ivi în viitor, Tratatul de la Versailles nu este un tratat *politic*, spune Bainville, convins că respectivul tratat era extrem de deficitar la capitolul previziunilor (pentru el, politica însemna prevedere). Pledoaria lui Bainville este pentru ceva ce Versaillesul n-a putut realiza, anume o fragmentare politică a Germaniei, singura care ar fi putut fi o garanție suficientă pentru pacea europeană. Dar cum principiile wilsoniene despre autodeterminarea popoarelor au învins, această idee nu a putut fi pusă la masa negocierilor. Este adevărat, ea pare o idee învechită (Bainville îl citează pe Thiers<sup>7</sup>, care spunea că principiul esențial al politicii europene ar trebui să fie o Germanie formată din state independente, legate între ele printr-o simplă legătură federală — acest lucru ar fi fost spus cu șase săptămâni înainte de Sadowa<sup>8</sup>), dar ea ar fi putut fi reluată dacă s-ar fi dorit. Însă acest lucru nu s-a întâmplat.

Bainville găsește că e logic ca Germania să caute să se refacă după război și, ceea ce avea să se întâmple în 1938, să anexeze și Austria prin celebrul *Anschluss*. Căci dacă Imperiul Austro-Ungar a fost capabil să țină departe de patrie câteva milioane de germani, nu același lucru se va putea petrece cu mica republică a Vienei. Ea va intra natural în sfera de gravitație a Germaniei. Principiul naționalităților, invocat atât de mult în cadrul Tratatului de la Versailles, nu s-a aplicat și nu se putea aplica în cazul Austriei, căci ar fi însemnat ca Germania, țară învinsă și pedepsită, să obțină noi teritorii. Însă acest principiu își vedește cu această ocazie limitele. Căci ar fi fost firesc să se aplice și în cazul Austriei și aceasta să intre în componența Germaniei. Ideile wilsoniene, spune Bainville, nu sunt decât un ecou al celor ale lui Napoleon al III-lea și ale lui Jaurès. Dar a ju-

<sup>7</sup> Adolphe Thiers (1797-1877), avocat, istoric, jurnalist și om politic francez, membru al Academiei Franceze din 1833.

<sup>8</sup> Bătălia de la Sadowa (1866) sau războiul germano-german a opus Prusia, Austro-Ungariei. Prusia a ieșit învingătoare.

deca Germania în termeni democratici și liberali e o eroare. Germania unificată a fost mereu un pericol pentru Franța, în timp ce singura perioadă în care cele două popoare au trăit în pace a fost cea a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, când Germania era o federație de state mici și disjuncte. Coridorul Danzigului este, așa cum am amintit deja, un alt punct slab al Tratatului de Pace. O Germanie unificată, ca cea de după război, nu va ezita să reintre în posesia zonei orientale a Prusiei.

În concluzie, Tratatul de Pace de la Versailles are câteva puncte slabe, din perspectiva Franței:

Germania de după Versailles este o Germania unificată din cauza datoriei de război care trebuie plătită în mod egal de toți germanii. Această datorie urma să fie plătită în câteva zeci de ani, iar generațiile de germani care nu au fost martore la război nu vor înțelege de ce sunt obligate să facă sacrificii pentru o țară străină.

O altă parte sensibilă a tratatelor, poate cea mai importantă, ține de incapacitatea teoretică și practică a aliaților de a sparge unitatea politică a Germaniei în jurul Prusiei. O Germanie care ar fi fost încurajată în aspectele localiste ar fi fost mult mai pașnică. Dar o Germanie gravitând în jurul Berlinului este o primejdie pentru întreaga Europă.

În fine, națiunile care au profitat de pe urma pedepsirii Germaniei, în primul rând Polonia, vor face față cu greu dorinței acesteia de a-și relua teritoriile pe care le consideră legitime.

După cum se vede, Bainville nu s-a înșelat deloc în ce privește evoluția postbelică a Germaniei. Chiar dacă nu a prevăzut ascensiunea lui Hitler și forma particulară pe care a luat-o guvernarea Germaniei (dar cine ar fi putut s-o facă la data respectivă, în 1920?<sup>9</sup>), el a anticipat extrem de bine evoluția generală a acesteia.

Gândind la viitorul Europei din perspectiva „liniștirii“ Germaniei, Bainville trece în revistă diversele combinații diplomatice pe care le poate încerca Franța. Țările nordice sunt prudente. Polonia și Austria sunt greu de gestionat ca alianțe, iar Polonia (deși este de încredere) este prinsă între Germania și Rusia. Austro-Ungaria nu mai există. Ce rezultă de aici? Cea mai importantă dintre alianțele posibile, cea cu Rusia, i se pare nesigură pentru moment. De aceea, el recomandă aici prudență și tatonare diplomatică. România este ultimul venit în seria aliaților și este ultima posibilitate la care se referă autorul francez. El spune în legătură cu țara noastră că nu poate exista un caz mai bun de alianță cu un stat și cu un popor ale cărui mijloace sunt limitate, (în sensul că nu este o mare putere). Este prima oară când României i se acordă un calificativ excepțional în raport cu toate celelalte state europene.

Totuși, statele nou apărute după război, ca Serbia, România, Grecia vor fi preocupate de problemele administrative, căci provinciile noi care le-au revenit le vor crea astfel de probleme. Ele se vor alia astfel încât să se apere, dar, fiind

<sup>9</sup> Să ne amintim ce spune un istoric german despre anvergura lui Hitler în acea perioadă. În anii '20, Hitler era ignorat la nivelul întregii Germanii, chiar și la Munchen fiind considerat un „gură spartă și un demagog“. Până în iulie 1921 el nu a fost decât șeful propagandei „unui partid minuscul“ (E. Nolte, *Războiul civil European. 1917-1945*, pp. 103-104).

aproape de Germania, nu vor putea face față unei amenințări directe dinspre aceasta. De aceea, Mica Antantă (România, Cehoslovacia și Iugoslavia) a luat repede un caracter neutru când Polonia a fost amenințată în 1920. România are totuși un element de stabilitate față de multe state din zonă, prin dinastia care reprezintă de o jumătate de secol o garanție de continuitate. Democrația celorlalte este însă instabilă.

De aceea, ideea unei bariere a statelor libere împotriva Germaniei este iluzorie. Statele mici, balcanice, sunt egoiste în mod natural și vor părăsi Franța dacă vor simți că sunt în pericol.

Tratatul de la Versailles a înnodat alianța germano-rusă, scrie Bainville... Această alianță, pe care J. Michelet o visase pe vremuri (adică i se arătase ca o revelație) i se pare lui Bainville cu totul naturală. Ea se naște ca urmare a dorinței reciproce de a împărți Polonia. Deja istoria celui de-al doilea război mondial era scrisă...

În această lucrare, deși este menționată în condiții bune, România nu ocupă un loc important. Se pare că ea nu era o preocupare majoră a autorului. Cartea se încheie cu ideea că Franța, pentru a fi puternică și credibilă în întreaga Europă, va trebui să-și asume rolul contrarevoluției, adică de luptă împotriva bolșevismului asiatic.

În lucrarea *Rusia și bariera Estului* (apărută postum, în 1937) Bainville consacra o suită de opt articole României, apărute toate în *L'Action française* între 1927 și 1934. Întreaga lucrare este alcătuită din articole apărute în revista amintită, între 1908 și 1936, anul morții autorului.

Prefața acestei lucrări, în fond, de geopolitică, este semnată de contele de Saint-Aulaire<sup>10</sup>, diplomatul francez care era însărcinat cu afaceri în țara noastră în acea perioadă.

Primul articol (apărut în 1927), dedicat semicentenarului independenței României, pune tranșant problema raporturilor de forță în Europa acelor ani, în care criza gravă a continentului începea să se întrevadă. Surprinde realismul autorului în ce privește raporturile României atât cu Sovietele, cât și cu Germania. Autorul descrie pe scurt, pornind de la discursul ținut de însărcinatul roman cu afaceri în Franța, C. Diamandy<sup>11</sup>, istoria recentă a României, pornind de la sosirea lui Carol I în țara noastră. Diplomatul român a explicat necesitatea urcării pe tron a unui principe străin prin nevoia de stabilitate a țării. Luptele pentru putere ar fi amenințat integritatea țării, de aceea s-a apelat la soluția principelui străin care, de altfel, imediat ce a călcat pe pământ românesc, s-a naturalizat, "din tot su-

<sup>10</sup> Contele de Saint-Aulaire (Auguste Felix Charles de Saint Aulaire, Conte de Beapoil) a fost un diplomat celebru în epocă. A trăit între 1866 și 1954 și a fost însărcinat cu afaceri în România între 1916 și 1918. Ales membru de onoare străin al Academiei Române (în 1929), a fost cel care a semnat din partea Franței Convenția politică dintre România și Antanta, în 1916. Este autorul *Confesiunilor unui bătrân diplomat*, care au fost traduse la noi și au apărut la Editura Humanitas (nu în întregime) în 2003, carte în care descrie realitățile românești din perioada primului război mondial. O altă lucrare a sa, *Paroles franco-roumaines*, a apărut în 1930 la editura Socec and Co. în limba franceză.

<sup>11</sup> Constantin Diamandy a fost însărcinat cu afaceri al României în Franța între 1926-1930. A jucat și el un rol important în constituirea Antantei.

fletul“. În plus, relatează Bainville, Diamandy a făcut un elogiu fără rezerve principiului naționalităților, lucru cu care autorul francez nu era într-un totu de acord: “Asemănător sabiei d-lui Prudhomme<sup>12</sup>, el (principiul naționalităților — n.n., C. P.) servește atât la fondarea unităților naționale, cât și la distrugerea lor. Dacă România a profitat de el în trecut, nu mai există decât un popor în Europa care poate să câștige de pe urma lui. Este Germania. În numele principiului naționalităților, ea reclamă unirea cu Austria“.

În al doilea articol dedicat României, din 21 iulie 1927, este vorba despre decesul regelui Ferdinand I (care se petrecuse la 20 iulie, cu o zi înainte). Meritele incontestabile ale monarhului român în ce privește Marea Unire din 1918 sunt recunoscute și scoase în evidență prin contrast atât cu situația geopolitică dificilă în care se găsea România, dar și cu sentimentele probabil contradictorii care-l încercaseră pe rege înainte de a se hotărî să meargă în luptă alături de Aliați și contra Germaniei. Comparația cu regele Victor Emanuel al III-lea al Italiei este mai mult decât oportună<sup>13</sup>. În cadrul articolului, Bainville scoate în evidență contribuțiile notabile ale familiei Brătianu în asigurarea fermității politicii statului român. Mereu alături de Coroană, această familie era la vremea aceea o garanție că succesiunea puterii după dispariția regelui se va face în ordine. Revenirea la putere a guvernului Ion I. C. Brătianu (din 22 iunie, cu o lună înainte de moartea regelui) putea să-l facă pe rege să spună: „Acum pot să mor“.

În 10 octombrie 1927, Jacques Bainville publică în *L'Action française* un nou articol despre România, în urma unei vizite efectuate în țara noastră. Este un articol cald, care emoționează. Bainville vorbește despre români ca despre o rudă de departe pe care ai descoperit-o după foarte multă vreme și, dată fiind această depărtare, emoția este dublă. “Santinele“ ale Europei la hotarul Asiei, românii sunt înconjurați de vecini dușmani sau cel mult nepăsători și străini, adică de altă gintă. Soarta României este, de aceea, teribilă, spune el. Pericolul cel mare este reprezentat, pentru noi, de vecinătatea Sovietelor. De aceea, cele două idei care definesc destinul politic al românilor sunt ideea de *naționalitate* și ideea de *ordine*. România nu-și poate permite luxul unei democrații, pentru că România are nevoie de autoritate, spune acest reprezentant al spiritului de finețe. Deși turneul său nu putea fi lipsit de interes diplomatic, tonul lui Bainville este atât de firesc cald, încât și noi, ca români, avem senzația că ne-am regăsit o rudă de departe. Ca santinelă la granița Asiei, România rezistă comunismului, spune academicianul francez. Dar pentru ca rezistența aceasta să dureze, e nevoie ca ea să aibă un sprijin consistent în extremul Occident. De unde întrebarea gravă: Franța va rezista ea oare?

<sup>12</sup> Personaj literar celebru aparținând secolului al XIX-lea, prototipul burghezului parizian, aparținând lui Henri Monnier. Expresia se referă la dubla utilizare a unui instrument ca sabia: ea poate apăra, dar și distruge.

<sup>13</sup> Italia, deși parte a Triplei Alianțe, dar rămasă la început neutră, va intra până la urmă în primul război mondial de partea Antantei, cu toată opoziția populară și parlamentară, care forțase demisia primului ministru Antonio Salandra. Victor Emanuel a decis de unul singur intrarea în război a țării de partea Antantei. Domnia sa, foarte lungă (1900-1946) s-a încheiat după cel de-al doilea război mondial.

Textul lui Bainville nu poate fi rezumat fără a pierde spiritul său adevărat, care este unul de totală empatie. De aceea trebuie să cităm:

„La aproape 3 000 de kilometri de Paris există o țară latină, separată de noi prin numeroase bariere, înconjurată de vecini diferiți sau ostili, care trăiește cu noi în idee și care se întreabă fără încetare: ce devine Franța? Ce gândește aceasta? Ce face ea? Da, știm bine, în mare, că poporul român este un popor înrudit și prieten, ale cărui afinități naturale și electice sunt franțuzești. Chiar și cei care știu asta foarte bine nu știu destul de bine aceste lucruri dacă nu au văzut și simțit la fața locului miracolul unei țări care, la gurile Dunării, la malul Pontului Euxin, de-a lungul secolelor și prin toate vicisitudinile opresiunilor a păstrat conștiința și vitalitatea unei ramuri rupte de lumea occidentală. Maurice Barrès ar fi spus „un bastion al Estului“, cel mai avansat și cel mai expus dintre bastioane”<sup>14</sup>.

Această țară latină, care a păstrat vie conștiința originii sale, nu poate fi lăsată singură în fața Asiei. Filosofia istoriei și geopolitica lui Bainville se clarifică aici: lumea occidentală se sfârșește unde începe bolșevismul asiatic, mișcarea Sovietelor fiind, din acest punct de vedere, o revărsare a stihilor Asiei în teritoriul Europei civilizate. Această perspectivă nu este deloc una simplistă, iar constituirea sau conturarea ei ține de mai multe elemente cu fine nuanțe. Bainville este monarhist și antidemocrat, în limite firești pentru un spirit de secol XIX și pentru un istoric care, fatalmente, nu crede fără rest în formulele moderne de organizare politică. Democrația cu orice preț nu avea cum să avantajeze pe termen lung o Franță care trăise într-o lume diplomatică formată de spiritul aristocratic al elitelor europene ce studiaseră la Paris. El recunoaște franc că mușicul rus, după cât se pare, nu vine pe lume cu nas, ochi și obligatoriu cu cultul Franței în inimă<sup>15</sup>. Dacă Europa aristocratică era una a elitei, cea democratică nu este în avantajul Parisului. Numărul enorm al armatelor „asiatice“ ale Rusiei bolșevice nu poate fi un element în avantajul Franței: „legea numărului nu ne favorizează“, spune el. Mai mult decât atât. Teama că statul polonez va fi mereu o țintă în calea Rusiei, care va împărți o astfel de pradă cu Germania, aflată de partea cealaltă a Poloniei, îl face pe Bainville să se teamă pe bună dreptate, pornind de la acest fapt, că Rusia va avea mereu interese asemănătoare cu Germania. El susține că Polonia va fi mereu ținta predilectă a Rusiei, o Polonie căreia Rusia nu-i iartă „dezertarea“ în lumea catolică și latină, în ciuda originii sale slave. O analiză a slavismului întreprinsă în lucrarea *Consecințele politice ale păcii*, despre care am vorbit mai sus, îl conduce la aceste concluzii deloc încurajatoare. De aceea, atitudinea față de Soviete este extrem de rezervată, dacă nu chiar rece.

Astăzi, când Europa pare a fi din nou într-un proces de reșezare geopolitică, merită să medităm mai profund la ideea lui Bainville că România, ca bastion de stabilitate la granița Asiei, nu-și poate permite „luxul“ unei democrații. Instabilitatea politică actuală nu este negată de nimeni. Ce consecințe putem trage din acest fapt, având în vedere și natura regimului din vecinătatea noastră estică,

<sup>14</sup> Acest „cel mai avansat și cel mai expus dintre bastioane“ nu poate să nu ne ducă cu gândul la celebra formulare a lui Herodot despre „cei mai viteji și mai drepi dintre traci“. Micul imn închinat românilor de către istoricul francez ne măgulește, trebuie să recunoaștem...

<sup>15</sup> *Les conséquences...*, p. 75.

acea *democrație* putiniană, un adevărat nod gordian, pe care diplomația noastră nu a reușit de 23 de ani nici măcar să-l deslușească așa cum trebuie?

Astăzi, în România, se aud din ce în ce mai multe voci (dar nu știm cât de sincere) care pledează în favoarea revenirii monarhiei ca formulă de conducere statală. Bainville credea și el, deși în mod natural înclinat să critice familia Hohenzollern, ce reprezenta într-un fel militarismul prusac cu care Franța se confruntase de mai multe ori în istorie, că monarhia din România a avut și are în continuare un rol major de jucat în ce privește stabilitatea tânărului stat român. Aceste lucruri trebuie amintite, pentru a avea o perspectivă mai completă, prin ochii unui străin, a propriei noastre istorii moderne. Adesea, privirea celorlalți surprinde mult mai bine relieful propriu decât o poate face propria ta privire...

Al patrulea articol dedicat României apare în 21 martie 1928 și se referă foarte pe scurt la manifestațiile opoziției față de PNL din 1928. Ion I. C. Brătianu încetase din viață în noiembrie 1927, prin urmare, Partidului Național Țărănesc, aflat în opoziție, a început să se agite pentru a prelua puterea. În perioada de început a anului 1928 au avut loc adunări locale, județene și provinciale și s-a cerut plecarea guvernului Vintilă Brătianu și organizarea de alegeri corecte. Cea mai mare manifestație a activiștilor PNT a avut loc la 18 martie (aprox. 40 000 oameni) la București. Deoarece Regenta nu a ascultat doleanțele PNT, liderii partidului (Iuliu Maniu și Ion Mihalache) au hotărât retragerea din Parlament și organizarea unei adunări populare la Alba Iulia. S-a vehiculat chiar ideea unui marș asupra Bucureștiului, idee care a fost în cele din urmă abandonată. Toată povestea se va încheia în noiembrie 1928, cu venirea la putere a PNT-ului condus de Maniu. Articolul lui Bainville este o dare de seamă despre aceste agitații care nu prevesteau nimic bun din punctul de vedere al stabilității țării. Mai mult, astfel de manifestări erau văzute prin prisma unei democrații țărănești întrucâtva nefericite, bănuită a fi atinsă de un naționalism orb și de demagogie incultă.

Următorul articol privitor la România (al cincilea din opt) se referă din nou la chestiunea dinastică din țara noastră, de această dată mult mai specific. Articolul apare în 9 iunie 1930 și se numește „Testamentul anulat (Le testament cassé)”. Este vorba, desigur, despre succesiunea la tronul țării după regele Ferdinand. Se știe că, în conformitate cu hotărârea Adunării Naționale Constituante din 4 ianuarie 1926, tronul României îi revenea, la maturitate, principelui Mihai, în detrimentul lui Carol al II-lea. Aceste lucruri erau stipulate și în testamentul regelui Ferdinand<sup>16</sup>.

<sup>16</sup> În Codicilul la testamentul său, dat în 11 ianuarie 1926, regele Ferdinand spunea: „A voit Domnul să încerce țara, pe mine și pe Regină cu o mare durere, prin renunțarea la tron a Principelui Carol. Până la sfârșitul vieții nu se va șterge din inima mea jalea care m-a cuprins când m-am văzut silit să iau act de această hotărâre a primului meu născut, constatând că din nenorocire această măsură o impuneau de interesele Statului și ale Coroanei, care în orice împrejurare am înțeles să mă stăpânească. (...) Hotărâsc ca toată această cotitate disponibilă, atât imobilele de pe Valea Prahovei, cu sarcinile prevăzute, ca și cele din București, care sunt absolut necesare viitorului rege, să revină urmașului meu pe tronul României din familia mea, iar în timpul minorității sale să se bucure de folosința și de veniturile lor iubita mea soție Regina Maria. (...) Făcut la București în unsprezece ianuarie una mie nouă sute douăzeci și șase, scris și iscălit cu propria mea mână.

FERDINAND“

Însă, cu ajutorul lui Maniu, Carol al II-lea revine pe tronul țării în data de 8 iunie 1930.

Articolul lui Jacques Bainville este o scurtă istorie a coroanei regale de la Carol I la Carol al II-lea cel revenit pe tron. Opinia sa este că revenirea lui Carol al II-lea pe tron nu era decât o manevră prin care Iuliu Maniu încerca să consolideze PNT-ul în fața PNL-ului. Dar mai reprezenta ceva. Un semnal de alarmă: într-o Europă în care se distrug și se schimbă testamente regale, ce vremuri pot să vină? Și ce schimbări? Istoricul francez face o paralelă cu cazul lui Carol I al Austriei, ultimul împărat al Austro-Ungariei, al cărui fiu, Otto, ar putea să preia modelul lui Carol al II-lea și să dorească să revină pe tronul Ungariei (în paranteză fie spus, această premoniție nu s-a confirmat, Otto, fiul lui Carol I a murit în 2011...). În finalul articolului, autorul face o trimitere rapidă la evacuarea din Mayence, Renania, care tocmai avusese loc. Franța lăsa loc remilitarizării Renaniei de către Hitler... șase ani mai târziu.

În 1931 au avut loc alegeri în România. Este ocazia unui nou articol (cel de-al șaselea) apărut în *L'Action française* sub semnătura lui Bainville. El se cheamă *Alegeri în România* și apare în 4 iunie 1931<sup>17</sup>. Bainville vorbise deja despre sistemul rotativei guvernamentale de la noi, pe care îl asemuia cu cel din Spania. Și de această dată se referă la el, afirmând că nimic nu s-a schimbat din acest punct de vedere. El este chiar de acord cu acest sistem aparent antidemocratic, în care guvernul care organizează alegerile își acordă o primă la urne. Explicația pentru aprecierea „democrației originale” de la noi este interesantă:

„În adevărata doctrină a guvernământului reprezentativ, majoritatea este făcută pentru a guverna, iar minoritatea pentru a controla. Dar, înainte de a controla, e nevoie să guverneze. O majoritate foarte puternică pentru a exercita puterea, o minoritate slabă poate, dar compusă din lideri capabili să supravegheze și să controleze puterea, pentru a forma ceea ce englezii numesc „guvernul din umbră”, nu sunt atât de rele. Cei Cinci, în corpul legislativ al celui de-al doilea Imperiu făceau poate o opoziție mai eficientă decât două sute. Numai că funcționarea regulată a sistemului presupune mai întâi partide bine organizate, adevărate mașinării, apoi alegători docili, care nu țin decât foarte puțin să aibă o opinie. Acesta este parlamentarismul aplicat unei țări care are o elită și foarte mulți analfabeți (...) În România, lucrurile continuă așa cum erau înainte. Multele zvonuri alarmiste care s-au răspândit s-au dovedit a fi nefondate. Se pare că România a făcut de două ori economie: de o revoluție și de o lovitură de stat. Așa e mult mai bine”<sup>18</sup>.

Portretul democrației românești interbelice este cel al unui regim care, deși inversat față de logica sa teoretică, este potrivit în funcționare pentru condițiile țării. O țară care are o elită stabilă și alegători mai degrabă indiferenți nu poate respecta rețeta clasică a democrației. Idei de opoziție populară i se substituie opoziția unei minorități, de fapt, o oligarhie politică ce se perindă pe rând la pu-

<sup>17</sup> Alegerile avuseseră loc la 1 iunie și fuseseră organizate de guvernul Iorga.

<sup>18</sup> *La Russie et la barrière de l'Est*, p. 215.

tere. Iar actul de a controla puterea pălește în fața nevoii de a guverna. Guvernarea liniștită, fără schimbări necontrolate, este principiul de bază al acestui sistem *sui-generis*. Nu altfel par a se întâmpla lucrurile cu actuala democrație românească. Bainville dovedește din nou o deosebită capacitate de înțelegere a realităților românești ale vremii.

Al șaptelea articol dedicat României apare în 6 ianuarie 1934 și se referă la evenimentul dramatic al asasinării lui I. G. Duca<sup>19</sup>. Articolul este o încercare de interpretare a acestei oribile crime politice. Istoricul francez afirmă că asasinarea primului ministru liberal nu se datorează numai faptului că acesta a dizolvat Garda de Fier, ci mai ales celui că era ferm atașat de Mica Antantă și de Franța. Autorul amintește faptul că asasinatul s-a produs înainte de venirea în țara noastră a regelui Boris al Bulgariei, după ce acesta vizitase în prealabil Belgradul. Sugestia este că Garda de Fier urma o politică diferită de cea oficială a României (reprezentată de Duca și Titulescu), anume o politică pro-germană. Bainville scrie că Garda de Fier este o organizație de inspirație hitleristă. Interpretarea lui Bainville pare riscantă. Însă el afirmă, pe de altă parte, că nici nu e nevoie ca autorii atentatului să fie cu totul conștienți de consecințele actului lor (asasinarea lui Franz Ferdinand<sup>20</sup> a fost un astfel de act în care cei care l-au executat au executat un plan străin de intențiile lor). Politica europeană, spune el, este duplicitară. Germania caută să fie diplomatică atunci când e vorba de marile puteri. Ideile hitleriste se răspândesc însă dincolo de granițele Reichului prin agitație, fac adepți, terorizează. Hitler vrea o armată — lucru de înțeles. Până una alta, el cere de la marile puteri să-i cedeze statele mai mici...

Ultimul articol dedicat României apare în 5 octombrie 1934. El se numește *Marea și mica măsură*. Articolul pune din nou problema raporturilor României cu Germania și Franța, în contextul general european.

România poate fi uneori germanofilă, dar acest lucru este pur conjunctural, spune istoricul francez. În România, spune el, Franța este iubită pentru ea însăși, adică dezinteresat. Politica este însă o țesătură de interese. Epoca era atât de instabilă din punct de vedere geopolitic, încât alianțele apăreau și dispăreau ca niște efemeride. În 7 iunie 1933 fusese semnat la Roma Pactul celor patru (Germania, Franța, Italia, Marea Britanie) — inspirat de dorințele revizioniste ale Italiei mussoliniene, dar cumva neutralizat de Franța. Franța se pregătea să semneze tratatul franco-sovietic (acesta urma să fie semnat la 2 mai 1935), iar această posibilitate făcea obiectul unei judecăți în articolul de față. Articolul încerca să acrediteze ideea că Franța nu putea fi un adversar al statelor mici. Bucureștiul nu trebuia să se teamă de Paris. Era o justificare a acestui tratat, la care și diplomația noastră trudise, prin oameni ca Nicolae Titulescu? Bainville este de parte de cel care scria, cu paisprezece ani în urmă, despre asiaticismul bolșevic

<sup>19</sup> Asasinatul avusese loc în 29 decembrie 1933 pe peronul gării din Sinaia.

<sup>20</sup> Arhiducele Franz Ferdinand al Austriei era succesorul la tronul Imperiului Austro-Ungar, asasinat în 1914 de un sârb bosniac, eveniment care a reprezentat motivul declanșării primului război mondial.

care primejduia Europa civilizată prin comunism<sup>21</sup>. Uniunea Sovietică devenea un aliat al Franței necesar în viitoarea confruntare cu Germania...

Jacques Bainville este un autor interesant. Naționalist și monarhist într-o epocă în care Franța pierdea viteză și nu mai era demult monarhie, istoric cultivat, el poate reprezenta un model de gândire care împacă ceea ce aparent nu este de împăcat: ideea cu realitatea, subiectivitatea cu adevărul istoric, angajarea patriotului cu respectul adevărului, chiar tristețea de a reprezenta o fostă mare putere cu năzuința ca aceasta să reprezinte un model de civilitate și cultură. Multe puncte comune pot fi găsite cu elita intelectuală interbelică din România, dar nu numai din perioada interbelică. Dacă Franța a fost iubită dezinteresat de România acelor vremuri, iată că și România a avut parte de o atenție și o înțelegere care nu puteau veni decât din empatie. Sau, poate, chiar mai mult...

#### BIBLIOGRAFIE

- Bainville, Jacques, *Les conséquences politiques de la paix*, Édition numérique réalisée le 4 avril 2007 à Chicoutimi, Ville de Saguenay, province de Québec, Canada, <http://classiques.uqac.ca/>  
 Bainville, Jacques, *La Russie et la barrière de l'Est*, Édition complétée le 12 mars 2006 à Chicoutimi, Ville de Saguenay, Québec, Canada, <http://classiques.uqac.ca/>  
 Nolte, Ernst, *Războiul civil European. 1917-1945*, București, Editura RUNA — Grupul editorial Corint, 2005;  
<http://www.canalacademie.com/ida7000-Jacques-Bainville-l-historien-oublie-de-l-Academie-francaise.html>  
<http://www.jurnaluliterar.ro/articole/Eseu/Petru-Manoliu-a-80-un-mare-eseist-si-publicist-remarcabil/220/10>  
<http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/6-6.htm>

<sup>21</sup> În prefața cărții lui Bainville, contele de Saint-Aulaire este un critic al acestui tratat franco-sovietic, ce duce la pierderea capitalului de încredere al Franței în România (dar și Polonia și Iugoslavia). Iată ce spune Saint-Aulaire:

„La bouffonnerie du pacte franco-soviétique n'est pas seulement sinistre en elle-même ; elle l'est aussi parce qu'elle éloigne de nous nos meilleurs amis de l'Europe orientale. Cette alliance contre-nature détruit nos alliances naturelles. Elle est incompatible avec le maintien de la Pologne, de la Roumanie et de la Yougo-Slavie dans notre système défensif. À cet égard, les défaillances et les erreurs du gouvernement français donnent malheureusement raison à J. Bainville dans la controverse amicale que j'ai eue parfois avec lui sur la solidité et l'efficacité de nos accords avec la Pologne et la Petite-Entente. À ses yeux, je surestimaux ces accords, alors qu'il me semblait enclin à les sous-estimer. Son scepticisme portait non sur la vitalité de ces nations - il en faut moins pour vivre que pour ressusciter - ni sur leur fidélité envers la France, mais sur l'aptitude de notre régime démocratique à leur assurer des garanties suffisantes pour les détourner d'en chercher ailleurs. Ayant moi-même été témoin de l'héroïsme de ces nations et de leur culte pour la France libératrice, notamment en Roumanie dont on a dit que son attachement à « la grande soeur latine » est le seul cas vraiment passionnel de la politique internationale, je ne pouvais croire que la France aurait jamais un gouvernement assez ennemi d'elle-même pour compromettre un pareil capital d'amitié, de prestige et de sécurité. Ayant longtemps représenté la République française à l'étranger alors qu'elle avait une diplomatie nationale, je ne pouvais l'imaginer capable de sacrifier nos meilleurs atouts en Europe en jouant, pour des raisons inavouables de politique intérieure, la carte maléfique de Moscou". (*La Russie...*, p. 14).